

УДК. – 342.56.349.22

Логвиненко М.І.

к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ

Сумського державного університету

Юрковський Ю.О.

студент юридичного факультету *СумДУ*

Особливості правового статусу суддів як суб'єктів трудових правовідносин
Features of the Legal Status of Judges as Subjects of Labor Legal Relationship

Надана оцінка переваг і недоліків правового статусу суддів як суб'єктів трудових правовідносин. Розглянуті деякі обмеження та гарантії трудової діяльності суддів .

Ключові слова : *правовий статус , судді , суб'єкти трудових правовідносин*

Представлена оценка преимуществ и недостатков правового статуса судей как субъектов трудовых правоотношений. Рассмотрены некоторые ограничения и гарантии трудовой деятельности судей.

Ключевые слова : *правовой статус , судьи , субъекты трудовых правоотношений*

The estimate of advantages and limitations of the legal status of judges as subjects of labor legal relationship. Some restrictions and guarantees of labour activity of judges were considered.

Key words : *legal status, judges , subjects of labor legal relationship*

Стаття 6 Основного закону встановлює, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову[5]. В розвиненому громадянському суспільстві судова влада виконує функцію основного захисника прав та інтересів людини і громадянина, держави та окремих юридичних осіб, вона виступає остаточним арбітром у вирішенні суперечок у цивілізований спосіб між усіма суб'єктами права. Правосуддя забезпечує реалізацію положень законодавчих актів держави, панування верховенства права та справедливості в суспільстві, а також виступає своєрідним гарантом захисту громадян від свавілля органів влади. Відповідно до статті 127 Конституції України правосуддя здійснюють професійні судді[5]. Тому передумовою існування і визначальними складовими, які забезпечують функціонування ефективного і справедливого судочинства, гарантіями здійснення якісного правосуддя є належне організаційно - матеріальне забезпечення, соціальний, правовий захист та гарантії трудової діяльності представників судової влади України – професійних суддів.

Дослідженням правового статусу суддів як суб'єктів трудових правовідносин займалися Г.О. Барабаш, Т.В. Галайденко, М.А. Дідиченко, Б.Є.Желіка, Л.М. Москвич, П.В. Панталієнко та інші науковці.

Державні гарантії трудових прав суддів мають особливе значення для прийняття носіями судової влади справедливих та об'єктивних рішень. На думку автора, правовий статус суддів як працівників в Україні має деякі негативні аспекти, які можуть спричинити неналежне виконання суддею своїх професійних обов'язків. У свою чергу, це підриває авторитет судової влади, всилає в громадян невіру в правосуддя та зневагу до закону. З 20 червня по 5 липня 2009 р. Фондом «Демократичні ініціативи» та Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення проекту Агентства США з міжнародного розвитку «Україна : верховенство права» було опитано понад 2000 респондентів, що репрезентує доросле населення віком від 18 років. Із 100% опитаних 72,6 % не довіряють судовій владі України. Причому причиною

недовіри до судової влади , на думку 88% опитаних українців, є корумпованість суддів[12].

Майже через два роки після проведення судової реформи – прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р., № 2453-VI , у квітні 2012 року 68,8% опитаних українців фондом "Демократичні ініціативи" і Центром економічних та політичних досліджень імені **Олександра Разумкова** негативно оцінюють діяльність суддів[18]. Тому реформування судової системи України в цілому та вдосконалення трудової діяльності суддів є вкрай актуальною проблемою сьогодення. Метою статті є аналіз особливостей правового статусу суддів як працівників в Україні.

Правовий статус суддів як суб'єктів трудових правовідносин має ряд особливостей, що зумовлено значущістю професійної діяльності носіїв судової влади для суспільства та держави. В статті 51 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається : « Суддею є громадянин України , який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України і здійснює правосуддя на професійній основі»[17]. В Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» : від 13.06.2007 р., № 8 міститься положення про те, що судді є посадовими особами судової влади, які відповідно до Конституції та законів України наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі в Конституційному Суді України та судах загальної юрисдикції[9]. Тому можна зазначити, що саме здійснення правосуддя на професійній основі є основним змістом трудової діяльності суддів.

Чинним законодавством України для суддів передбачено ряд обмежень та гарантій трудової діяльності, які необхідні для здійснення справедливого та об'єктивного судочинства. Суддя Верховного Суду України П.В. Панталієнко зазначає , що правовий статус професійного судді характеризує обсяг правових можливостей, певну міру свободи поведінки носія судової влади[8]. Але, у свою чергу, можливості супроводжуються особливими вимогами до осіб, які

здійснюють правосуддя на професійній основі. В статті 188 Кодексу законів про працю України встановлено те, що не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років . В деяких випадках прийматись на роботу можуть особи, яким виповнилося чотирнадцять і п'ятнадцять років[4]. Отже, загальний вік, з якого особа може стати працівником в Україні становить шістнадцять років.

Натомість в ч1. ст. 64 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено , що на посаду судді може бути рекомендований громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років. Ч. 4 ст.26, ч.3 ст.31 та ч.2. ст. 39 цього ж Закону також встановлюють віковий ценз : тридцять років для суддів апеляційних та вищих спеціалізованих судів , сорок – для суддів Верховного Суду України[17]. Таким чином , Законом України «Про судоустрій і статус суддів» регламентовані підвищені вікові межі для працівників, які здійснюють правосуддя на професійній основі. Очевидно, це зумовлено особливою складністю та перевантаженістю трудової діяльності суддів , яка вимагає значного життєвого досвіду , тривалого часу роботи на відповідних посадах, високого рівня інтелектуального розвитку та фахових здібностей . Крім того, до кандидатів на посаду покладено ряд додаткових вимог: наявність вищої юридичної освіти, громадянство, наявність стажу роботи в галузі права не менше трьох років , проживання на території України не менше десяти років, володіння державною мовою, відсутність судимості або її зняття чи погашення та інші[17]. В деяких зарубіжних країнах існує віковий ценз трудової правосуб'єктності суддів вищий, ніж в Україні. Так, у Латвії суддею районного(міського) суду може бути лише особа, якій виповнилося тридцять років. Причому, в даній країні також встановлюються додаткові вимоги , які стосуються законослухняності громадян. Зокрема, не можуть бути кандидатами на посаду судді особи, які раніше були засуджені за вчинення злочинного діяння, незалежно від зняття чи погашення судимості[7].

Відповідно до ч.1 ст.47 « Про судоустрій і статус суддів» суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого

незаконного впливу, тиску або втручання. Втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і тягне за собою відповідальність, установлену законом. В п.1 ч.4 ст. 47 закріплено те, що незалежність судді забезпечується особливим порядком його призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення[17]. Призначення на посаду судді вперше здійснюється Президентом України на підставі та в межах подання Вищої ради юстиції строком на п'ять років. Верховна Рада України на підставі та в межах подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України приймає рішення про обрання на посаду судді безстроково. У свою чергу, ст.100 встановлює те, що суддя суду загальної юрисдикції звільняється з посади органом, який його обрав або призначив за поданням Вищої ради юстиції[17]. Але існує точка зору, що в Україні механізм призначення та звільнення професійних суддів з посад порушує принцип незалежності правосуддя. Оскільки сам факт формування суддівського корпусу за допомогою призначення Президентом України та Верховною Радою України, ставить суддів в залежність від тих політичних сил, які мають більшість в парламенті, а також глави держави. В деяких штатах США (Пенсільванія, Невада та інші) й у Швейцарії існує демократичний механізм - обрання суддів населенням. Але, як зазначає кандидат юридичних наук Р.О.Куйбіда, виборча кампанія вимагає багато часу і додаткових затрат, судді заради одержання перемоги можуть агітувати за ті чи інші напрями здійснення правосуддя, надавати обіцянки та займатися підкупом населення, яке найчастіше не розбирається у професійних якостях кандидата[6].

В Європейській хартії про закон «Про статус суддів» міститься положення про те, що до кожного рішення стосовно відбору та призначення судді на посаду, підвищення по службі або припинення його повноважень, законом має бути передбачено втручання органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, у складі якого щонайменше половина членів - судді, обрані їх колегами, і в якому було б гарантовано якнайширше представництво суддівського корпусу[2]. Вища кваліфікаційна комісія суддів України

підходить під визначення даного органу , оскільки сім із одинадцяти членів обираються органами суддівського самоврядування . Вищесказане дає підставу для того , щоб уникнути політичного впливу на судові процеси , зайвого тиску на суддів та підпорядкування представників правосуддя інтересам органів державної влади , які мають компетенцію щодо призначення або звільнення зазначених осіб з посади, необхідно, щоб суддівський корпус формувався виключно Вищою кваліфікаційною комісією суддів, без участі Президента та парламенту. А , щоб не допустити свавілля з боку даного органу суддівського самоврядування , створити ефективний механізм розпуску членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Верховною Радою України , Президентом або ж відкликання населенням в порядку референдуму. До того ж , парламент завжди може впливати на свободу дій суддів або органів суддівського самоврядування шляхом законодавчої регламентації.

Суддя як працівник є недоторканим , він не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення судом обвинувального вироку. Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь - якому іншому органі державної влади, органів місцевого самоврядування та з представницьким мандатом. Суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках і не має права поєднувати свою діяльність з підприємницькою або адвокатською діяльністю, будь - якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової і творчої діяльності), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті держання прибутку[17]. Працівникам , що здійснюють правосуддя на професійній основі забороняється використовувати свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди або у зв'язку з прийняттям обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб . Суддям забороняється безпосередньо або через інших осіб одержувати дарунки (пожертви) від юридичних або фізичних осіб за рішення, дії чи бездіяльність в інтересах

дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо суддею, так і за його сприяння іншими посадовими та органами[14]. Дані гарантії та обмеження, передбачені законодавством, мають величезне значення для забезпечення здійснення об'єктивного, справедливого та неупередженого правосуддя.

Професія судді має досить небезпечний характер: в результаті розгляду судових справ дуже часто залишаються особи, які не задоволені винесеним рішенням. Тому законодавством України передбачені особливі гарантії безпеки працівників суду такі як: особиста охорона, охорона житла і майна, видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку, візуальне спостереження, тимчасове розміщення у безпечних місцях, переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, переселення на інше місце проживання та ряд інших[11]. Заходи забезпечення безпеки суддів мають величезне значення для їхньої професійної трудової діяльності, життя, здоров'я, матеріальних благ.

Забезпечення суддів службовим житлом надалі залишається одним із проблемних аспектів їх соціального захисту. У 2010 році згідно з даними контрольних списків суддів, що потребують забезпечення службовим житлом, у черзі перебувало 1193 судді, у 2011 – 1240, у 2012 – 1413 суддів[3, с.45]. Тому можна зазначити, що кількість представників правосуддя, які потребують вдосконалення умов проживання зростає з кожним роком. Суддя господарського суду міста Києва М.А. Дідиченко зазначає, що ст.132 Закону України «Про судоустрій і статус судів» на даний час не встановлює строків забезпечення суддів житлом, а тому суддя, що потребує покращення житлових умов, може чекати роками реалізації цієї гарантії. Передбачена попереднім Законом «Про статус суддів» 50% знижка оплати вартості комунальних послуг представникам судової влади і членам їхніх сімей також не знайшла свого відображення в Законі України «Про судоустрій і статус судів», що значно погіршує стан соціального забезпечення суддів[1, с.184-185].

Особливою гарантією професійної діяльності суб'єктів трудових правовідносин є розмір заробітної плати, який залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно – ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства[15]. Відповідно до ч.2 ст.129 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддівська винагорода складається з посадового окладу та доплат за вислугу років, перебування на адміністративній посаді в суді, науковий ступінь і роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці[17]. Дана стаття чітко встановлює розміри зростання посадового окладу судді, який раніше на підставі ч.2 ст.44 Закону України «Про статус суддів» встановлювався Кабінетом Міністрів України[16]. Така законодавча регламентація грошової винагороди має величезне значення для уникнення впливу на матеріальний стан суддів з боку виконавчої влади. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» з 1 січня 2013 року розмір мінімальної заробітної плати становить 1147 гривень[13]. Лише посадовий оклад судді місцевого суду в 2013 році дорівнює 11470 гривень. Тому, на думку автора, враховуючи рівень життя в Україні та розміри оплати праці, судді мають досить високе грошове забезпечення, що, у свою чергу, повинно забезпечити їх матеріальну незалежність, об'єктивність при прийнятті судових рішень та відсутність заінтересованості у взятті хабарів.

Важливою трудовою гарантією судді є право на відпочинок та відповідне нормування робочого часу. Тривалість робочого часу суддів не може перевищувати 40 годин на тиждень[4]. Закон України «Про відпустки» встановлює мінімальну тривалість основних відпусток не менше як 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік [10]. Відповідно до ст.130 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддям надається щорічна оплачувана відпустка тривалістю 30 робочих днів з виплатою, крім суддівської винагороди, допомоги на оздоровлення у розмірі посадового окладу. Суддям, які мають стаж роботи більше 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю 15 календарних днів[17]. Отже,

суддям як працівникам надається основна відпустка, тривалість якої на 6 днів більша від мінімальної.

Судді також підлягають соціальному страхуванню та пенсійному забезпеченню. Суддя, який має стаж роботи на посаді судді не менше двадцяти років, пішов у відставку і не досяг пенсійного віку отримує щомісячне довічне грошове утримання у розмірі 80 % відсотків грошового утримання судді. При досягненні таким суддею пенсійного віку (60 років для жінок та 62 - для чоловіків), за ним зберігається право на одержання щомісячного довічного грошового утримання або, за його вибором, призначається пенсія на умовах, передбачених статтею 37 Закону України "Про державну службу" [17]. Таким чином, суддям, які пішли у відставку та не досягли пенсійного віку виплачується грошове забезпечення, яке, за своєю суттю, являється пенсійною виплатою.

До судді як працівника виключно з підстав, передбачених ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» застосовується дисциплінарне стягнення у виді догани. Дисциплінарне провадження щодо суддів місцевих та апеляційних судів здійснює Вища кваліфікаційна комісія суддів України, а щодо суддів вищих спеціалізованих судів та суддів Верховного Суду України – Вища рада юстиції [17]. Отже, притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів здійснюється не конкретною службовою особою, а органами, які мають змішаний порядок формування, що є важливою гарантією трудової діяльності носіїв судової влади.

Таким чином, правовий статус суддів як суб'єктів трудових правовідносин має як позитивні, так і негативні аспекти. До недоліків слід віднести механізм призначення та звільнення суддів з посад органами державної влади, скасування пільг та премії, передбачених Законом України «Про статус суддів», недостатність та відсутність чітких строків забезпечення представників правосуддя житлом. Позитивними сторонами правового статусу представників судової влади є законодавче закріплення незалежності та недоторканності суддів, особливі суб'єкти та порядок притягнення до

дисциплінарної відповідальності, високий рівень заробітної плати , нормування часу праці та надання відпусток , пільгові умови пенсійного забезпечення , безстроковість перебування на посаді до 65 років у разі повторного призначення, особливі засоби забезпечення безпеки та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Дідиченко М. А. Стан соціального забезпечення суддів в умовах проведення судової реформи / М. А. Дідиченко // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 183–187. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12dampcd.pdf>
- 2.Европейская хартия о законе «О статусе судей» : от 10 июля 1998 г. [Электронный ресурс].– Режим доступа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_236
- 3.ХІ з'їзд суддів України. Звіт про роботу державної судової адміністрації України протягом 2010-2012 років. - Київ . - 2013.- 99 с.
- 4.Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. , № 322-VIII. - К. : Центр учбової літератури, 2013.-58 с.
- 5.Конституція України : Закон України від 28.06.96р. , № 254к/96-ВР. - К.: Центр учбової літератури, 2013.- 48с.
- 6.Куйбіда Р.О. Добір суддів: вибори чи призначення // Юридичний вісник України. – 2006.– №30 (578).
- 7.«О судебной власти» : Закон Латвийской Республики от 15 декабря 1992 года.** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/5655>
- 8.Панталієнко П.В. Деякі особливості правового статусу суддів України / П. В. Панталієнко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. - 2011. - Вип. 165. Ч. 2. - С. 268-273.

- 9.Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» : від 13.06.2007 р., № 8 // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 6. – С. 2–6.
- 10.«Про відпустки» : Закон України від 15.11.1996 р., № 504/96-ВР . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>
- 11.«Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» : Закон України від 23.12.1993 р. , № 3781-ХІІ . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
- 12.Проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) “Україна: верховенство права». Опитування населення України щодо судової системи 2007, 2009 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fair.org.ua/content/library_doc/Judiciary_presentation_2009.pdf
- 13.«Про Державний бюджет України на 2013 рік» : Закон України від 06.12.2012 р., № 5515-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>
- 14.«Про засади запобігання і протидії корупції» : Закон України від 07.04.2011 р., № 3206-VI. – С. : ТОВ «ВВП НОТІС», 2012 – 32 с.
- 15.«Про оплату праці» : Закон України від 24.03.1995 р., № 108/95-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
- 16.«Про статус суддів» : Закон України від 15.12.1992 р., № 2862–ХІІ // Урядовий кур’єр. –1993. – № 21–22.
- 17.«Про судоустрій і статус суддів» : Закон України від 07.07.2010 р., № 2453-VI. – Х. : Одіссей, 2012 . – 184 с.
- 18.Українська правда. Більшості українців не подобаються ні суди, ні демократія Януковича. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/06/6/6966072/>

Логвиненко М.І., Особливості правового статусу суддів як суб'єктів трудових правовідносин / М.І. Логвиненко, Ю.О. Юрковський // Судова апеляція. – 2013. - № 3 (32). - С.42-49